

ישמעאל ורבי עקיבא, האם איסור הזריקה בחוץ נלמד מהפסוק על השחיטה או מהפסוק על העלאה (שפת אמת, מקדש דוד; ובקן אורה הסתפק בדבר).

האחרונים דנו בזורק בחוץ, האם דינו כשוחט או כמעלה. על פי הסברה לעיל – הזורק להדיוט פטור וגם שניים שזרקו יחדיו פטורים. יש שכתבו שדין זה תלוי במחלוקת רבי

מערכה רפה. העלאת קרבן חסר בחוץ (קח,ב; קט,ב; קי,א)

קרבן חסר - שיטת ריש לקיש אליבא דרבי יוסי. קרבן שלם הוא בהמה שלמה, ואילו חצי בהמה היא "חסר", ואינו חייבים עליה. לדעת רש"י המעלה חצי בהמה פטור אפילו אם החצי השני קיים, מכיוון שלא העלה קרבן שלם. לדעת תוספות, אם הבהמה כולה קיימת לפנינו - חייבים גם על העלאת כזית ממנה.

ולכן חייב על כל אחד מהם, ואילו לדעת ר' יוסי "קרבן שלם" הוא בהמה שלמה, ולכן חייב אחת בלבד⁴.

והדברים שתומין עד עמוד הכהן ועבודה בידו במהרה בימינו אמן¹.

3. במקדש דוד (סי' ה סק"ד) כתב ש"אבר" האמור כאן אינו אבר בודד (שיש בו בשר גידין ועצמות, כהגדרתו בהלכות טומאת נבלות), אלא נתח שלם מן הנתחים שניתנים לכהנים להעלאה על המזבח (עיין תמיד פ"ד מ"ג), שמכיוון שנאמר "ונתח אותה לנתחיה - ולא נתחיה לנתחים" (חולין יא,א) הרי כל חלק מהם נחשב כשיעור הקטרה בפני עצמו. סברה דומה כתב גם בקרן אורה (קט,ב), וחדש לפי זה שבעוף, שאין בו ניתוח, אם חסר כלשהו פטור. מכמה מפרשים משמע שלא תפסו כך, כגון הכ"ס מ"מ מעה"ק יט,ט, שמדבר על אבר שיש בו כזית בלבד, ולעניין העוף מצינו בגמ' קח,א: "המעלה ראש בן יונה שאין בו כזית", ולדברי הקרן אורה נצטרך להעמיד במקומו פנים שחסרו, וכמאן דאמר שחייב.

4. ריש לקיש מוסיף: "אבל אבר אחד דברי הכל אינו חייב אלא אחת", ומשפט זה דורש הסבר, שהרי ר' יוסי אינו מחייב כלל על העלאת אבר אחד בלבד! לפיכך פירש רש"י, שמדובר במי שכבר העלה את כל הבהמה פרט לאבר זה, ונודע לו על חטאו, וכעת חילק את האבר הנותר לחצאין והעלהו. במקרה זה, ר' יוסי מודה שיש חיוב,

נאמר בתורה לגבי איסור העלאת קרבן מחוץ למקדש: "ואל פתח אהל מועד לא יביאנו לעשות אותו לה'" (ויקרא יז,ט), ומכאן דייקו חכמים: "על השלם הוא חייב, ואינו חייב על החסר" ("אותו - שלם משמע", רש"י קז,א ד"ה אותו).

במשנה (קח,א) מופיעה מחלוקת תנאים באשר למי ש"העלה וחזר והעלה" קרבן מחוץ למקדש: לדעת רבי שמעון הרי הוא חייב חטאת על כל העלאה והעלאה, ואילו לדעת רבי יוסי אינו חייב אלא אחת. הגמ' מבינה שאין לפרש דברים כפשוטם, שהעלה כמה וכמה קרבנות בשלמותם¹, ומפרשת שמדובר במשנה על העלאה של קרבן חסר. מחלוקת התנאים היא בשאלה מהו החסרון הפטור, והאם במקרים מסוימים יש חיוב גם על קרבן חסר.

עניין זה נדון גם במשניות בהמשך (קט,א-ב), וכן בגמ' לעיל (קז,א) ולהלן (קי,א). סוגיה זו מורכבת מאד, והאחרונים האריכו בליבון השיטות השונות בה, ובפרט בשיטת הרמב"ם העמומה, ונתרכו בביאור עיקרי הדברים: תחילה בהגדרה מה נקרא קרבן חסר, ולאחר מכן בשאלה האם יש מקרים בהם חייבים גם על קרבן חסר².

חלק א: מהו קרבן "שלם" או "חסר"?

הגמ' מביאה שלוש שיטות אמוראים בביאור מחלוקת רבי שמעון ורבי יוסי, מהן עולות הגדרות שונות למושג "קרבן חסר":

א. **ריש לקיש:** "העלה וחזר והעלה" פירושו שבכל פעם העלה אבר אחר. לדעת ר"ש "קרבן שלם" הוא אבר שלם³,

1. הסיבה לכך - בדרך כלל העושה סידרה של חטאים זהים מתחייב במספר קרבנות חטאת על פי מספר ההעלמות, כלומר: אם נודע לו על חטאו בין מעשה אחד למשנהו - המעשה השני נחשב כשגגה נפרדת ומחייב קרבן בפני עצמו; ואם כל מעשיו היו בהעלם אחד, ללא ידיעה ביניהם - אינו חייב אלא חטאת אחת בלבד על כל מעשיו. ממילא, אם מדובר כאן בהעלאות בהעלם אחד - מדוע ר' שמעון מחייבו על כל העלאה? (ומצאנו שר"ש עצמו אומר בכריתות פ"ג מ"ט שהשוחט חמישה זבחים בהעלם אחד חייב אחת בלבד). ואם בשני העלמות - מה טעמו של ר' יוסי? לפיכך יש להניח שאכן מדובר בשני העלמות (רש"י ד"ה העלה: "ונודע לו וחזר והעלה"), ור' יוסי מחייב חטאת אחת בלבד משום שמדובר בהעלאה שכשלעצמה איננה ראויה לחייב.

2. להעמקת הברור עיין במשנה למלך הל' מעשה הקרבנות יט,יא (עקב אריכות דבריו, נציין לו על פי מספר העמוד במהדו' פרנקל); חסדי דוד זבחים יב,א; קרן אורה וליקוטי הלכות. בפירושו המיוחס לרבו חננאל ישנן כמה נקודות מחודשות, ומקוצר היריעה לא עמדנו על כולן במסגרת זו. ולשון הקרן אורה: "כל זה צריך עיון גדול,

את כל הקרבן כדי להתחייב, ודי בהעלאת כזית ממנו. אלא שאותו כזית צריך להיות חלק מן השלם, מקרבן שקיים ועומד בשלמותו בפנינו (אבר שלם או בהמה שלמה, לכל שיטה כעניינה). לפיכך, כאשר העלה חלקים שונים של קרבן שלם (כמה אברים המרכיבים בהמה שלמה, או כמה חלקים של אבר אחד), לדעת רש"י הרי הוא מתחייב רק בהעלאת האחרונה, כשהשלים את כל הקרבן. לעומת זאת לדעת תוס' הוא מתחייב רק על ההעלאת הראשונה, שבה עדיין היה הקרבן בשלמותו. במוקטרי פנים התחדש, לסוברים כן, שאף על פי שחלק מהקרבן כבר נשרף – יש חיוב על העלאת השאר בחוץ, למרות שלא העלה בחוץ את כולו (רש"י). או למרות שבשעה שהעלה בחוץ כבר היה הקרבן חסר (תוס').

קשיים בשיטת רש"י

א. לדבריו "מחלוקת בארבעה וחמישה אברים" פירושו שהעלה את כל הבהמה, ואם כן לא היתה הגמ' צריכה לנקוט בלשון "ארבעה וחמישה" שהרי יש בבהמה אברים הרבה (קרן אורה; ליקוטי הלכות!) ויש לתרץ שזה "כדאמרי אינשי", שמקובל להזכיר "ארבעה וחמישה" כדוגמא לרבים (חסדי דוד, זבחים יב,א).

ב. מפירושו מתחדש, שמי שלא העלה קרבן שלם בבת אחת, אלא בהפסקות, מתחייב לבסוף מחמת צירוף כל חלקי הקרבן, ולכן ר' יוסי מחייב על המעלה כמה אברים המצטרפים לבהמה שלמה (לדעת ר"ל)⁹. וזאת, למרות שבין ההעלאות נודע לו שחטא!¹⁰ הדבר קשה, שהרי קיימא לן

ב. ר' יוחנן: "העלה וחזר והעלה" פירושו שחזר והעלה את אותו אבר עצמו⁵. הכל מודים ש"קרבן שלם" פירושו אבר שלם, ואם כן היה ראוי לפטור בהעלאת השניה, מאחר שהאבר כבר נשרף מעט ונחסר⁶, אבל כאן מדובר בקרבן שנשחט במקדש ואחר כך נחסר והוציאו החוצה והעלהו, ונחלקו האם התנאי "קרבן שלם" נאמר גם בקרבנות שנשחטו תחילה בעזרה ("מוקטרי פנים").

ג. עולא, בלישנא קמא: מדובר על קרבן שנשחט בחוץ ונחסר, ונחלקו האם יש חיוב על קרבן חסר. בקרבן שנשחט בפנים, לדעתו הכל מודים שיש חיוב על העלאתו בחוץ אפילו הוא חסר.

רש"י (ד"ה לא נחלקו) מפרש שגם לפי עולא הכל מודים בדרשה שאינו חייב על החסר אם נשחט בחוץ, ור"ש מחייב משום שלדעתו "שלם" אינו בהמה שלמה או אבר שלם, אלא כזית בלבד⁷.

הגמ' מביאה לשון אחרת בשם עולא, לפיה הסביר את המחלוקת כר' יוחנן, ואומרת שגם אבוה דשמואל נחלק על לישנא קמא דעולא.

מחלוקת רש"י ותוספות בדין 'שלם': העלאת דבר שלם, או העלאת מן השלם?

רש"י⁸ מפרש, שהדרישה ל"קרבן שלם" פירושה שאינו מתחייב אלא אם כן העלה את כל הקרבן בשלמותו. ממילא, לשיטת ר"ל אליבא דר' יוסי אינו מתחייב עד שיעלה בהמה שלמה.

תוס' (ד"ה אכל בהמה) סוברים אחרת: אין צורך להעלות

כי כעת נשלמה כל הבהמה, ואילו ר"ש מודה שהחלוקה לשניים אינה גוררת חיוב נוסף, מפני שחצי אבר הוא 'חסר'. כך פירש רש"י, ונחלקו אחרונים בפירוש הדברים: יש אומרים, שהחלוקה לחצאים גורמת שלא יתחייב כלל על אבר זה, שהרי הקריבו כשהוא חסר, אלא שחייב אחת לדעת ר"ש בגלל העלאת שאר האברים שקדמו לו (משנה למלך עמ' שלה; חק נתן; ברכת הזבח). ויש אומרים שכוונתו של ר"ש על אבר זה אינו חייב אלא אחת, ועליו יתחייב אע"פ שהקריבו לחצאין ואף נודע לו ביניהם (קרן אורה; קדשי דוד; לשם זבח).

בתוספתא (זבחים יב,א) נאמר: "אי אפשר לשוחט אחר שוחט, אבל יש מעלה אחר מעלה", כלומר, שאי אפשר ששני אנשים ישחטו בהמה אחת בזה אחר זה, אבל אפשר ששני אנשים יעלו את אבריה בזה אחר זה. בהמשך מובאת מחלוקת ר"ש ור' יוסי, ומשתמע שהכל מודים ברישא, ולשיטת ריש לקיש אין זה מתיישב, שכן אם ר' יוסי מחייב רק על העלאת בהמה שלמה – אין מעלה אחר מעלה (קרן אורה).

5. לשון ר' יוחנן: "מחלוקת באבר אחד", ואם כן משתמע שהמשנה "העלה וחזר והעלה" היינו שהורידו והעלהו שוב ושוב. כך פירש במיחוס לרבנו חננאל: "אבל אבר אחד... אפילו העלהו לאותו האבר פעמים הרבה... ור' יוחנן אמר מחלוקת באבר אחד שהעלהו וחזר והעלהו" (וראה גם לשונו בהערה הבאה), וכן בראב"ד לספרא (אחרי מות פרק יא): "העלה וחזר והעלה... מחלוקת באבר אחד שהעלהו על הבמה וחסר ממנו האש ופקע מעל הבמה וחזר והעלהו". רש"י (ד"ה אבל באבר אחד) מזכיר אפשרות זו, לצד אפשרות שמדובר על העלאת האבר לחצאין. לפיכך נראה שלדעתו אין מחלוקת בין ר' יוחנן לבין ריש לקיש בפירוש הלשון "העלה וחזר והעלה", וגם ר' יוחנן מפרש שבכל פעם העלה דבר אחר, ונחלקו רק בשאלה את מה העלה. וראה להלן הערה 17, שהחזו"א פירש לדעת הרמב"ם ש"העלה וחזר והעלה" דווקא באופן של העלאת דבר אחר בכל פעם.

6. כך מבואר בראב"ד הנ"ל בהערה הקודמת. במיחוס לר"ח משמע אחרת, שעצם העלאת האבר מחשיבתו כחסר: "אינו חייב אלא על העלאת הראשונה בלבד, ומן הראשונה חשוב אותו האבר כאילו נשרף... כאילו אפר בעלמא הוא", וגם בראב"ד

נראה כסברה זו על כל פנים כשהעלאת החסירה מן האבר, ראה להלן הערה 24.
7. תוס' (ד"ה לא נחלקו) מסבירים זאת, שאלמלא הדרשה "אותו" היינו סבורים לחייב גם על פחות מכזית, מכיוון שבפנים יש חיוב להחזיר אברים שפקעו מן המערכה אפילו בפחות מכזית. על פי זה דן במשנה למלך האם במוקטרי פנים יתחייב אפילו בפחות מכזית, ראה להלן הערה 13.

לשון עולא: "לא נחלקו אלא במוקטרי חוץ שחסרו... דמר סבר פטור ומר סבר חייב", וניתן להבין שהמחייב חולק לגמרי על הפטור בחסר, ורש"י מעדיף לפרש אחרת, שהכל מודים בפטור חסר, ונחלקו בגדרו, האם די בכזית. על פי זה תמהו כמה אחרונים על רש"י, מדוע פירש את עולא באופן מחודש ולא הסביר שדעתו בפירוש המחלוקת כריש לקיש, שנחלקו אם די באבר? (טהרת הקודש ולשם זבח, ועיין מים קדושים). יתכן לומר, שרש"י פירש ש"ופליגא דעולא" אינו מוסב על ר' יוחנן עצמו, אלא על ביאור הגמ' לדבריו: ריש לקיש ור' יוחנן אמרו רק את המילים המופיעות בעברית: "מחלוקת בד' וה' אברים, אבל אבר אחד דברי הכל אינו חייב אלא אחת", "מחלוקת באבר אחד, אבל בד' וה' איברין דברי הכל חייב על כל אבר ואבר", והמילים הארמיות שמופיעות כהסבר לטעמי המחלוקת ("דמר סבר" וכו') הן תוספת הסבר של הגמ', ועל כך אומרת הגמ' ש"פליגא דעולא", שעולא מפרש את חילוקו של ר' יוחנן בין אבר אחד לבין כמה אברים באופן שונה, שמדובר על מוקטרי חוץ ואפילו בהם חייב ר"ש באבר אחד, ולכן הוכרח רש"י לומר שלדעתו כזית כבר נחשב "שלם".

8. ד"ה אכל בהמה כתיב וד"ה אבל באבר אחד; קז, ד"ה ואינו חייב על החסר. כך גם במיחוס לר"ח: "מחלוקת בד' וה' אברים, כגון שהעלה לקרבן אברים ואברים ונמצא כולו למעלה על המזבח... אין עשייתו כלום עד שיעלה כולו".

9. וכן לדעת ר' שמעון בצירוף שני חצאין של אבר אחד (רש"י ד"ה אבל באבר אחד, וראה לעיל הערה 4).

10. כפי שפירש רש"י במשנה: "העלה ונודע לו וחזר והעלה", וראה להלן על דעת הרמב"ם בזה.

קרבן חסר - שיטת רבי יוחנן ושיטת עולא. לדעת רבי יוחנן אבר שלם הוא קרבן שלם, וחצי אבר (הנראה על גבי הקרקע) הוא "חסר", בין לרבי יוסי ובין לרבי שמעון. כך גם סובר ריש לקיש בדעת רבי שמעון. הרמב"ם פסק כדעה זו, שאבר שלם הוא קרבן שלם.

לדעת עולא כזית הוא קרבן שלם, ו"חסר" הוא פחות מכזית (הנראה מימין לאבר).

"שלם" נאמר באותו דבר עצמו שהוא מעלה (ולדעת הברייתא "שלם" הוא כזית). לדעת התוס' עלינו לומר שגדר "שלם" כולל שני עניינים: שההקטרה עצמה תהיה בשיעור הראוי, ושתהיה חלק מקרבן שלם (כיוצא בזה כתב הרש"ש קטב, בדעת רש"י, ש"שלם" כולל שני עניינים).

מסקנת ההלכה בגדר 'שלם'

בדרך כלל הלכה כר' יוחנן כנגד ריש לקיש (יבמות לו, א), ואם כן ראוי להכריע שקרבן שלם פירושו אבר שלם. בפרט שכך הוא גם לפי לישנא בתרא דעולא ואבוה דשמואל. אלא שהדבר תלוי בפירושו המשניות הבאות, האם יש בהן הכרעה במחלוקת שבסוגיה כאן: לשיטת רש"י, המשניות

12. כמו כן בגמ' לעיל (קז, ב-קח, א) נדונה העלאת דבר שאין בו כזית ועצם משלימו לכזית, ושם ר' יוחנן וריש לקיש דנים בדבר. אלא שבשטמ"ק אות יז גורס "אבר שאין בו כזית", וכן הגרסה במקבילה במנחות כג, א, ולגרסה זו הרי זה מיושב.

13. לפי זה מוכח שגם במקטרי פנים לכל הדעות בעינינו על כל פנים כזית, ובמל"מ הרחיב בזה (עמ' שלה ד"ה ויש לבאר, ועמ' שלו ד"ה דע שאף שכתבת).

ש"יש ידיעה לחצי שיעור", כגון בכותב שתי אותיות בשבת בשני העלמות, שאינן מצטרפות לשיעור¹¹.

בליקוטי הלכות תירץ, שהדין שהקרבן יהיה שלם אינו בגדר "שיעור", שהרי אין שיעור אחד לגודל בהמה או אבר, אלא זהו פרט בהלכות ההעלאה, ולכן הידיעה שבינתיים אינה מחלקת (לביאור הדברים והשלכותיהם עיין בחזו"א קדשים קמא סי' מו).

ג. במשנה הבאה (קט, א) נאמר: "המעלה כזית מן העולה ומן האימורין בחוץ חייב". וכן בהמשך (קט, ב): "הקומץ והלבונה... שהקריב מאחת מהן כזית בחוץ חייב". כיצד יתיישב הדבר עם הדעות כאן שאין חיוב אלא למקטיר אבר או בהמה?¹² בשלמא לתוס', משניות אלו עוסקות בשיעור ההקטרה, אבל הדבר שממנו מקטירים צריך להיות אבר שלם או בהמה שלמה, אבל לרש"י הרי גם בסוגיה כאן עוסקים בשיעור ההקטרה.

אכן, מדברי רש"י (קז, א ד"ה ואינו חייב; קט, ב ד"ה והקטרת) נראה שלדעתו זוהי שיטה שלישית, שעל פי ריש לקיש ור' יוחנן איננה מתאימה לא לר' שמעון ולא לר' יוסי. האחרונים כתבו שזהו דוחק גדול: "איך יתכן במשנה אחת יביא רבי מחלוקת ר"ש ור' יוסי בשיעור ההקטרה... ובסמוך למשנה זו יביא עוד שתי משניות אחרות דאתו דלא כמאן? ועוד, דמי דחקו לריש לקיש לומר... דליכא מאן דמחייב אאבר חסר?" (משנה למלך עמ' שלח סוף ד"ה ודע דבעלה ק"ט).

יש שהסבירו את המשניות הללו לשיטת רש"י באופנים אחרים: משניות אלו עוסקות במקטרי פנים, ולדעת ר' יוחנן הן הולכות בשיטת ר' שמעון¹³, וגם בדעת ריש לקיש עלינו לומר שבמקטרי פנים הכל מודים שדי בכזית (משנה למלך שם). תירוץ אחר: כשמקטיר אבר, שיש בו בשר גידים ועצמות, הרי שה'שלמות' היא היותו בצורתו הטבעית ללא חלוקה. אבל כשמקטיר בשר ללא עצמות, ה'שלמות' היא שלמות שיעורו בלבד, שיהא בו כזית, ועל כך מדובר במשניות אלו (חמדת דניאל).

בעקבות קשיים אלה, כתבו כמה אחרונים שפירוש תוס' בסוגיה יותר מרווח (משנה למלך עמ' שלח ד"ה אף כפי; חסדי דוד; ליקוטי הלכות).

מאידך, ראייה לשיטת רש"י מהברייתא (קט, ב, ומקורה בספרא אחרי מות פרק יח, ח) האומרת: "יכול המעלה פחות מכזית קומץ פחות מכזית אימורין והמנסך פחות מג' לוגין יין פחות מג' לוגין מים יהא חייב? ת"ל 'לעשות אותו', על השלם חייב ואינו חייב על החסר". מכאן נראה שהתנאי

11. שבת קה, א, לדעת רבנן דרבנן גמליאל. יש שתירצו, שלדעת רש"י ר' יוסי סובר כרבן גמליאל בשבת שם, שאין ידיעה לחצי שיעור (חסדי דוד זבחים יב, א). ברם, בגמ' בשבת (א, פ) משמע בבירור שר' יוסי עצמו סובר כרבנן (מנחת חינוך מצוה תמ וטהרת הקודש. בברייתא שם נאמר שהמוציא שני חצאי גרוגרת מרשות לרשות בשני העלמות – אינן מצטרפין, ור' יוסי מוסיף שאפילו בהעלם אחד אינן מצטרפין אם הוציא לרשויות שונות, ומשמע שמודה לדין ברישא). במנחת חינוך (שם) תירץ, שלשיטה זו הדיון במשנה כאן הוא על המזיד, כמה מלקויות יתחייב.

המשנה להלן על מוקטרי פנים שחסרו והסוגיה על המקום בו נחסרו

במשנה להלן (קט,ב) נאמר: "הקומץ והלבונה... שהקריב מאחת מהן כזית בחוץ – חייב. ר' אלעזר¹⁴ פוטר עד שיקריב את כולן. וכולן שהקריב בפנים ושויר מהן כזית והקריבו בחוץ – חייב. וכולן שחסרו כל שהו והקריבו בחוץ – פטור."

ברישא דנה המשנה על קרבן שכולו קיים בפנינו, אלא שהקטיר רק כזית ממנו: תנא קמא מחייב, ור"א פוטר. בסיפא דנה המשנה על קרבן חסר, ומחלקת בין חסרון שמחמת הקטרה בפנים, שחייב, ומשמע שאף ר"א מודה בכך (וכן מפורש בתוספתא יב,ב), לבין חסרון מחמת אובדן וכדומה, שפטור לכל הדעות. לכאורה ניתן להסיק מהסיפא שמוקטרי פנים שחסרו מחמת אובדן – המקטירן פטור, כפי שפירש ר' יוחנן את דעת ר' יוסי¹⁵.

אלא שפירושה של משנה זו שנוי במחלוקת: רש"י (ד"ה והקטורת, ד"ה וכולן שחסרו, ד"ה והקריבו) ותוס' (קח,ב ד"ה כמאן) מפרשים, שמשנה זו כולה עוסקת אך ורק בקומץ ולבונה וכו' המוזכרים ברישא, אבל לא על בשר ואימורין שהוזכרו במשנה הקודמת (קט,א). טעמו של דבר, שבקומץ וכו' התורה קבעה שיעור מסוים, וחסרון כלשהו פוסל אותם, ורק משום כך סובר ר"א שאינו חייב אלא אם כן יעלה את כולן (בחוץ, או בצירוף העלאתם בפנים), ובוה הכל מודים שאם חסרו והעלה אותם בחוץ פטור, כי אינם ראויים להתקבל בפנים, ואיננו זקוקים לדין המיוחד הנלמד מ"לעשות אותן" (וכן הוא במיוחס לר"ח). לשיטת רש"י דין "שלם" אינו נלקח כאן בחשבון כלל, שכן לדעתו משנה זו סוברת ש"שלם" הוא כזית בלבד, ואפילו ר"א סובר כך (רש"י ד"ה והקטרת).

הרמב"ם (הל' מעה"ק יט,ט), לעומת זאת, פירש ש"כולן" מוסב גם על בשר ואימורין, וכתב שהפטור כשנחסרו בחוץ הוא מדין "שלם". נמצא, שלדעתו משנה זו נוקטת כדעה שמוקטרי פנים שחסרו פטור עליהם בחוץ.

בתוספתא (יב,ב) מוכח כרמב"ם: "עולה ועולת העוף וחלבים, הקומץ והלבונה... שהקריב מאחד מהן כזית בחוץ – חייב, ר' אלעזר פוטר עד שיקריב את כולו" (קין אורה; ליקוטי הלכות). מפורש כאן שר"א פוטר אפילו בהקטרה שחסרון אינו פוסל בה, ואין להסביר זאת אלא בדין "על השלם הוא חייב", ומכאן שלדעתו דין זה מחייב את העלאת כל הקרבן כולו, כפי שפירש רש"י את דעת ר' יוסי אליבא דריש לקיש. ממילא משתמע שגם המשך המשנה "וכלן

להלן סוברות שאין צורך באבר שלם אלא די בכזית, כפי שפירש רש"י את דעת עולא אליבא דר"ש. לשיטת תוס' משניות אלו אינן נוגעות למחלוקת כאן, כפי שהתבאר. ואילו מפירוש הרמב"ם למשניות הללו ניתן להסיק להיפך, שקרבן "שלם" הוא כל הבהמה כולה (ראה להלן), כדעת ריש לקיש אליבא דר' יוסי.

חלק ב: דין מוקטרי פנים שחסרו

בגמ' לעיל (קז,א) הובאה ברייתא, לפיה ר' ישמעאל לומד מ"אותו" שמוקטרי פנים שחסרו והעלן בחוץ – פטור. הגמ' מבארת שלדעתו יש שני פסוקים לעניין זה, "אותו" ו"יביאנו", ולכן למד למעט גם מוקטרי פנים, ואילו ר' עקיבא, שדרש את המילה "יביאנו" לעניין אחר, סובר שמוקטרי פנים שחסרו והעלן בחוץ – חייב. רש"י שם (ד"ה חד למוקטרי פנים) מסביר את היסוד להחמיר במוקטרי פנים: "דהא מהדרינן פוקעין דחסרו, אלמא הקטרה היא". כלומר: מכיוון שיש מצוה להחזיר למזבח אברים שפקעו ממנו (כמבואר במשנה לעיל פו,א, ובגמ' לעיל פג,ב) נלמד הדבר מ"היא העולה על מוקדה" או מ"אשר תאכל האש", למרות שכבר נחסר מהם חלק בהקטרתם, הרי שהעלאת מוקטריים שחסרו נחשבת כהקטרה, ולפיכך ראוי לחייב עליה בחוץ. מכל מקום, ר' ישמעאל למד מפסוק מיוחד שאין עליהם חיוב בחוץ.

בגמ' כאן אומר ר' יוחנן שר"ש ור' יוסי נחלקו אף הם במוקטרי פנים, ופירש רש"י (ד"ה ומר סבר פטור) שר' יוסי סובר כר' ישמעאל. כך גם סובר עולא בלישנא בתרא, ואילו לפי לישנא קמא ר"ש ור' יוסי סוברים כר' עקיבא.

אבוה דשמואל אומר דבר מחודש: "כמאן מהדרינן פוקעין לגבי מזבח? כמאן, דלא כר' יוסי". לדעתו ר' יוסי פוטר במוקטרי פנים שחסרו והעלן בחוץ (כר' יוחנן, ובניגוד לעולא בלישנא קמא), משום שגם בפנים אין בהם חיוב החזרה, והדין המקובל להחזירם אינו כר' יוסי. על פי דבריו כותבים תוס' (ד"ה אכל בהמה כתיב) שגם ר' יוחנן סובר שזהו טעמו של ר' יוסי, ולא משום דרשת ר' ישמעאל.

המפרשים תמזו על סברת אבוה דשמואל, מדוע הכריח שלדעת ר' יוסי אין להחזיר פוקעין? הרי אפשר שדעתו להחזירם ובכל זאת פטר עליהם בחוץ, כדרשת ר' ישמעאל! הדעה המקובלת היא שאלו סוגיות חלוקות, ולפי הסוגיה לעיל אין מקום לדברי אבוה דשמואל (לחם משנה; משנה למלך עמ' שלט ד"ה ודע שעדיין; ועוד). אף לא מסתבר שר' יוסי יחלוק על דין זה, שכאמור, מופיע במשנה (פו,א) כדין פשוט, וגם מסוגיית הגמ' (פג,ב) נראה שהוא מוסכם (תוס' ד"ה כמאן; משנה למלך שם; חסדי דוד).

14. לפנינו בגמ' וברש"י: "אליעזר", אבל בשטמ"ק מגיה לכל אורך הסוגיה "אלעזר", וראיה לדבריו מהגמ' להלן קי,ב: "מודה ר"א בדמים דתנן ר"א ור"ש אומרים ממקום שפסק משם הוא מתחיל", ונראה בבירור שזהו ר' אלעזר בן שמוע, חברו של ר' שמעון, ולא ר' אליעזר בן הורקנוס, שקדם לו הרבה, וכך הנוסח ביומא ס,א ובכל הסוגיה שם. ובתוס' (ק"ב ד"ה ומודה) קישרו בין ר"א זה לבין ר"א במשנה שם על

15. בהנחה שר' יוסי דיבר על חסרון מחמת אובדן, ולא על חסרון מחמת הקטרה, וראה להלן דיון בעניין זה.

ושייר מהן כזית והקריבו בחוץ – חייב, הרי שחסרון מחמת הקטרה בפנים אינו עילה לפטור! כדעה זו מוכח בתוס' (קח, ב ד"ה כמאן), הכותבים שהדעה המחייבת מוקטרי פנים שחסרו אינה אלא "כגון אימורי או איברי עולה שחסרו, דלא מיפסלי בהכי, אבל מנחה שחסרה... דמיפסלי מחמת חסרון - פטור", הרי שמדובר על חסרון שאינו מחמת הקטרה (טהרת הקודש קז, א). כמו כן כותב המיוחס לרבנו חננאל: "והאי אבר מוקטרי פנים הוא, בהמה שנשחטה בפנים בעזרה והוציא ממנה אבר אחד בחוץ".

על פי סברה זו, הקישור בין דין מוקטרי פנים שחסרו לבין דין החזרת פוקעין הוא כך: מכיוון שמצינו בפנים החזרת פוקעין כשחסרו מחמת הקטרה – שמע מינה שיש חיוב הקטרה גם בקרבן שחסר, וממילא יש סברה לחייב גם כשנחסרו שלא מחמת הקטרה. אבוא דשמואל (קח, ב) מקשר גם בכיוון ההפוך: מכיוון שר' יוסי פוטר את אלו שחסרו שלא מחמת הקטרה – אות הוא שלדעתו אין להחזיר בפנים אפילו את הפוקעין שחסרו מחמת הקטרה.

הראב"ד (הל' מעשה הקרבנות יט, א) סבר אחרת, שכן כתב: "וכי איתמרא שמעתא במוקטרי פנים שיחסרו בהקטרתן והוציאן והקטירן בחוץ"¹⁹. גם מרש"י משתמע כך, שכתב (קז, א): "ור"ע סבר מוקטרי פנים – שחוטי פנים שחסרו כגון פקעו מעל האור והעלן בחוץ חייב דהא מהדרינן פוקעין" (ובטהרת הקודש שם כתב שרש"י כותב זאת רק בדעת ר"ע, שבזה בלבד חייב, אבל לא כפירוש לסוגיה כאן). את ראיית האחרונים הנ"ל מהמשנה להלן קטב, יש לדחות על פי שיטת רש"י שם, שמשנה זו סוברת שגדר "שלם" הוא כזית בלבד (כפי שהתבאר), ואם כן המשפט: "ויכולן שהקריב בפנים ושייר מהן כזית והקריבו בחוץ חייב" אינו סותר לדעה הפוטרת במוקטרי פנים שחסרו²⁰.

שחסרו" מוסב גם על עולה ואימורין, והפטור מדין "חסר", ומכאן שפטור זה קיים גם במוקטרי פנים¹⁶.

לאידך גיסא, בגמ' (קז, א) משתמע כפירוש רש"י: "איבעיא להו: חסרון דחוץ [הוציאם לחוץ כשהם שלמים ונחסרו שם] שמיה חסרון, או לא שמיה חסרון? מי אמרינן כיון דנפק איפסלו להו, מה לי חסר מה לי יתר...". הסברה שמכיוון שנפסלו ביציאה כבר אין זה משנה אם נחסרו, יש לה מקום על פי שיטת רש"י, שהפטור ב"כולן שחסרו" הוא משום שאינם ראויים להתקבל בפנים, וכשיצאו – בלאו הכי נפסלו ואינם ראויים, אבל אם טעם הפטור מגזירת הכתוב "על השלם הוא מביא ואינו מביא על החסר" – הרי טעם זה קיים גם כשיצאו (משנה למלך עמ' שלט ד"ה ודע דבעלה ק"י)!¹⁷

אולם הרמב"ם (הל' מעה"ק שם) הביא את ספק הגמ' על חסרון בחוץ (שלא נפשט) גם לגבי עולה ואימורין, בהמשך להלכה על דין "שלם": "הוציאו שלם וחסר בחוץ והעלהו – הרי זה ספק, לפיכך אינו לוקה", ותמה על כך במשנה למלך.

החזון איש (זבחים סי' כ-א סק"ז) יישב את שיטת הרמב"ם, שהגמרא מסופקת האם המושג "חסר" יכול להאמר רק על קרבן כשר, שבו החסרון משמעותי, ואילו קרבן שיצא ונפסל – כבר אין זה משמעותי אם שלם הוא או חסר, ולכן אין על זה שם "חסר" (כעין זה כתב כבר במרכבת המשנה)¹⁷.

"מוקטרי פנים" – מהם?

הדעה המקובלת באחרונים היא, ש"מוקטרי פנים שחסרו" פירושו שנשחטו בפנים והיו מיועדים להקטרה, אבל לא שהוקטרו בפועל ונחסרו מחמת ההקטרה בפנים¹⁸. טעמם, שבמשנה להלן קטב, נאמר במפורש: "ויכולן שהקריב בפנים

18. משנה למלך, עמ' שלח סוף ד"ה מעתה; חק נתן; חסדי דוד זבחים יב, א; חזו"א קמא סי' מ סק"ו. אכן, מצינו בהופעה הראשונה של המושג "מוקטרי פנים" בגמ' (קז, א בראש העמוד), שמדובר על שנשחטו בפנים והוציאן והעלן בחוץ כמות שהן, כפי שמפרש רש"י שם ד"ה אשכחן מוקטרי פנים, ועל כרחנו אין להוכיח מלשון זו שמדובר באלו שגם הוקטרו בפנים.

19. במשנה למלך ובחק נתן הגיהו בו, מחמת הקושי האמור, אבל אין להגיה זו אישור מכת"י כלשהו, וגם בר"י קורקוס ובכס"מ הובאה השגתו כלשונה. יתירה מזו: דבריו בהשגה משתמעים גם מפירושו לספרא (אחרי מות פרק י, א): "דר' שמעון סבר מוקטרי פנים שחסרו והעלן בחוץ חייב שהרי מתקבל בפנים שהרי מחזירין את הפוקעין למערכה... מוקטרי פנים שחסרו הא איחזו מעיקרא, והשתא נמי חזו דהא מהדרינן להו למערכה, ור' יוסי סבר הנך לא חזו השתא בפנים, דקא סבר לא מהדרינן פוקעין למערכה גדולה". משתמע בבירור שהמחלוקת מוסבת על פוקעין בלבד (וכך מובנת יותר סברת אבוא דשמואל, שתולה בר' יוסי שאין להחזיר פוקעין). ויש מקום להבין בראב"ד שכל המחלוקת אינה אלא במקרה זה, וכשחסרו מסיבה אחרת הכל מודים שחייב עליהם, ראה להלן הערה 24.

20. וכך כתב ב'לשם זבח' על רש"י ד"ה אבל באבר אחד, שהמעלה את כל הבהמה בפנים פרט לאבר אחד והעלהו בחוץ – פטור לדעת ר' יוסי (בניגוד לדברי בעל פנים מאירות על רש"י זה).

16. מכאן גם מתבררת שיטת תנא קמא המחייב על כזית בלבד, ולכאורה ניתן לבאר אותה בשתי דרכים: האחת, שאף לדעתו "שלם" הוא כל הקרבן, כר' אלעזר, אבל דעתו כשיטת תוס' בדין "שלם", שאין צורך בהעלאת כל הקרבן אלא החיוב על העלאת כזית, ובלבד שהקרבן יהא שלם בשעת העלאתו; השנייה, שמודה ת"ק לר"א שצריך להקטיר את כל הקרבן השלם, אבל לדעתו "שלם" הוא כזית בלבד, כפי שפירש רש"י את המשנה. ברם, המשך המשנה "ויכולן שחסרו", בהנחה שהוא מוסב גם על עולה ואימורין, מוכיח כצד הראשון, שקרבן שנחסר ויש בו כזית אינו "שלם"!

17. בחסדי דוד כתב, שאמנם מן התוספתא משמע כאמור, אבל מכך שהמשנה הפרידה בין עולה ואימורין לבין קומץ וכו' מוכח שהיא חולקת על התוספתא. ויש להעיר, שלגרסת המשנה בקט, א לפנינו: "המעלה כזית מן העולה ומן האימורין" אכן לא מובן מדוע הובדלה בבא זו מן ההמשך על הקומץ אם ר"א חולק גם בה, אבל לגרסת השטמ"ק אות א: "העולה ואימוריה" (גרסה המוכחת מן הסוגיה עצמה), יש לומר שהמשנה שנתה אותם בנפרד כדי להשמיע שהעולה והאימורין מצטרפין לכזית, ואין להוכיח מזה שדברי ר"א לא נאמרו עליהם.

17. החזו"א מעיר עוד על הרמב"ם מהגמ' קח, ב, שמסבירה את הפטור ב"העלה וחזר והעלה" משום שבהעלאת השנייה הרי זה חסר, ולדבריו צריך להעמיד זאת שלא הוציא את כל הקרבן בבת אחת והעלהו לחצאין, כי אז הרי זה חסרון בחוץ שדינו מסופק, אלא שהוציא את הקרבן לחצאין ולאחר כל העלאתו שב והוציא.

למלך (עמ' שלח ד"ה ולענין הלכה): "ולא ידעתי היכי לידיינוה דייני להאי דינא" (וראה בהמשך דבריו שיקולים נוספים לכאן ולכאן). לעומתו, בחסדי דוד נקט בפשטות שהלכה כר' יוסי, משום שדבריו נאמרו במפורש במשנה, בעוד שדברי ר' עקיבא אינם מפורשים, אלא הגמ' תולה בדעתו שחייב במוקטרי חוץ משום דרשתו מ"ביאנו", ואין הכרח בדבר (עי"ש בחסדי דוד)²².

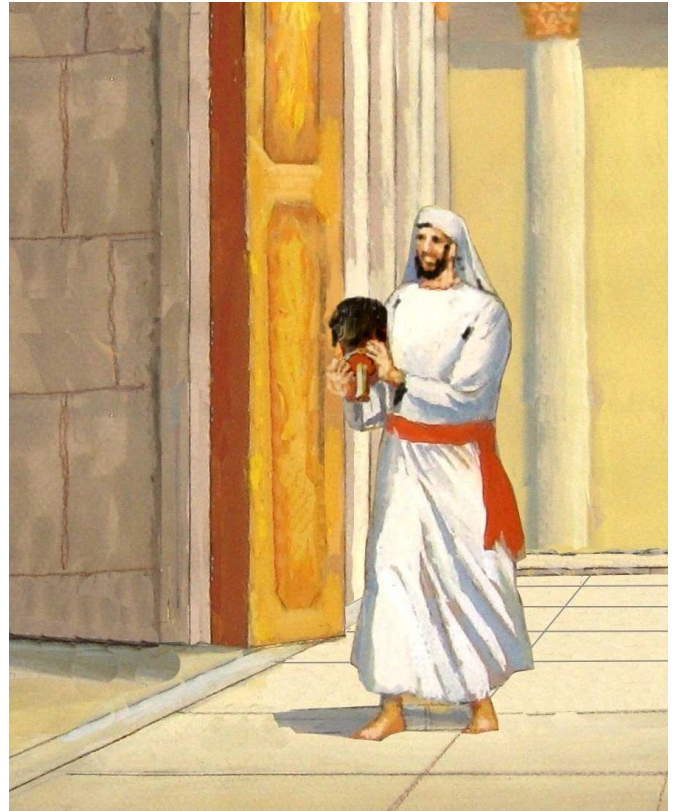
שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (יט,ח-יא) פוסק: "כל דבר שחייבין על העלייתו בחוץ – כיון שהעלה ממנו כזית בחוץ חייב, בין שהעלה בפנים תחילה ושייר ממנו כזית והעלהו בחוץ, בין שהניח הכל בפנים ולקח ממנו כזית והעלהו בחוץ. אבל אם חסר אותו דבר הקרב כל שהוא בפנים והעלה שאריתו בחוץ – פטור. כיצד? הקומץ או הלבונה והאימורין והעולה... שחסרו מקצתן בפנים והקריב שאריתן בחוץ – פטור, שהרי נאמר 'לעשות אותו', על השלם הוא חייב ואינו חייב על החסר... העלה וחזר והעלה – חייב על כל אבר ואבר. זרק והעלה – חייב שתיים... העלה אבר חסר – פטור, שנאמר 'לעשות אותו', על השלם הוא חייב".

הרישא מקורה במשנה בקטב, ופירש שהמילים "יכולין שחסרו... פטור" מוסבות גם על העולה והאימורין, ולא כדעת רש"י ותוס', ועל פי זה פירש גם שהפטור מדין "שלם" ולא משום שהקרבן אינו ראוי להתקבל בפנים, כפי שהתבאר. אם כן, הרמב"ם מחלק בין חסרון הנובע מהקטרה בפנים, שאינו פטור, לבין חסרון מחמת אובדן וכדומה, הפטור.

לגבי הגדרת ה"שלם", דברי הרמב"ם שיש חיוב על כל אבר ואבר, ושהמעלה אבר חסר פטור, מתאימים לדעת ר' יוסי על פי פירוש ר' יוחנן (כסף משנה; לחם משנה)²³. אלא שבנקודה זו יש לכאורה סתירה בדבריו, שכן בתחילה כתב שדי בהעלאת כזית! והראב"ד השיגו על הפטור באבר חסר: "לא האיר דבריו, שהרי שנינו המעלה כזית מעולה ואימוריה בחוץ חייב, אלמא לא קפדינן אאבר שלם"²⁴.

בעניין זה רבו הדעות בין מפרשי הרמב"ם. הכסף משנה סובר שאין חיוב באבר חסר שיש בו כזית, והעמיד את דברי הרמב"ם אודות כזית באבר שלם שיש בו כזית, או בחלב

"מוקטרי פנים". נחלקו תנאים ואמוראים האם הפטור על קרבן חסר נאמר גם בהם. לפי רוב המפרשים, אם נחסר כי הוקטר בפנים - חייבין עליו בחוץ, מפני שהקטרתו בחוץ היא כעין המשך להקטרה בפנים, והמחלוקת עוסקת בקרבן שהוקטר בפנים ואחר כך נחסר מסיבה אחרת. בצירור נראה כהן המוציא אבר מן העזרה לאחר שהוקטר ונשרף בחלקו, ובמקרה זה, כאמור, לרוב הדעות חייבין עליו בחוץ.

מסקנת ההלכה בדיון מוקטרי פנים

כפי שהתבאר, לדעת הרמב"ם המשנה להלן קטב, נוקטת שמוקטרי פנים שחסרו – פטור עליהם, ומסתבר לפסוק על פיה (ליקוטי הלכות). לעומת זאת לדעת רש"י המשנה להלן איננה עוסקת בדיון זה (ופטרה רק בקומץ ולבונה, שחסר השיעור החיוני לכשרותם ואינם ראויים להתקבל בפנים), ואין להכריע על פיה, אלא על פי כללי הלכה אחרים הנוגעים למחלוקת התנאים בסוגיה. וכאן יש קושי: מצד אחד, הלכה כר' עקיבא כנגד ר' ישמעאל; מאידך, אם ננקוט כר' יוחנן שזוהי מחלוקת התנאים במשנתנו, הרי הלכה כר' יוסי נגד רש"י!²¹ מחמת השיקולים הסותרים, כתב במשנה

21. לדעת אבוב דשמואל, שלשיטת ר' יוסי אין צורך להחזיר פוקעין, ברור שאין הלכה כר' יוסי, אלא שדבריו מוקשים, כאמור.

22. בלחם משנה ובליקוטי הלכות משתמע, שגם בלא טעם זה ראוי להעדיף את הכלל שהלכה כר' יוסי על פני הכלל שהלכה כר"ע, כנראה משום שר' יוסי הוא בתרא ביחס לר"ע, וכשאחרוני התנאים חלוקים כיצד לפסוק במחלוקת של תנאים קודמים – יש ללכת על פי כללי הפסיקה במחלוקת שבין המאוחרים.

23. יש להעיר על כמה נקודות בפסק זה: א. בפירוש המשנה פירש תחילה כריש לקיש, ובמהדורה בתרא חזר בו ופירש כר' יוחנן, עיין במהדור' הרב קאפח. ב. לכאורה הפסק כר' יוסי אינו מתאים לפסק הרמב"ם שמחזירין פוקעין (מע"ק ו,ג), אך לדעתו הדברים אינם תלויים זה בזה, ולא כאבוב דשמואל, וכפי שהתבאר. ג. הפסק כר' יוסי במוקטרי פנים הוא גם כר' ישמעאל לעיל קז,א, ולכאורה אינו כר' עקיבא שם, ובלח"מ למד מכך, שגם במקור חיובו של הזורק דם בחוץ, שהוא שורש מחלוקתם

של ר' עקיבא ור' ישמעאל בדרשת הפסוקים, הרמב"ם סובר כר' ישמעאל. ברם, מלשונות הרמב"ם נראה שדעתו כר' עקיבא, כפי שהתבאר במערכה רפ, ונראה שנקט שאין הכרח שר' עקיבא חולק על ר' ישמעאל בדיון מוקטרי פנים שחסרו (ראה לעיל: מסקנת ההלכה בדיון מוקטרי פנים, בשם החס"ד, וכיו"ב בשו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' לד).

24. **דיון בדעת הראב"ד.** המשך לשונו: "וכי איתמרא שמעתא במוקטרי פנים שיחסרו בהקטרתן והוציאן והקטירין בחוץ, דהלכה כר' יוסי דפטור". מפשטות לשונו נראה, שהקולא באבר חסר היא **דווקא כשהוקטר בפנים** ואז הוצא, אבל כשהיה חסר בחוץ – חייב אף בכזית (וכן פירש בערוך השלחן צט,טז). הדברים תמוהים, שלכאורה איפכא מסתברא, שההקטרה בפנים היא סיבה לחיוב, כדיון החזרת פוקעין, וכפי שמוכיחה כל הסוגיה! לפיכך נראה שדעת הראב"ד, שגם הקולא ב'מוקטרי חוץ' אינה אלא אם הוקטרו בפועל בחוץ וחסרו משום כך, אבל כשחסרו שלא מחמת

על הקטרת כזית ממנו. בדעת הרמב"ם נחלקו המפרשים, האם דעתו כרש"י (ליקוטי הלכות) או כתוס' (משנה למלך, ועוד). כמה אחרונים כתבו ששיטת תוס' מרווחת יותר בסוגיה.

דין מוקטרי פנים – יש אומרים שהמעלה בחוץ מוקטרי פנים חייב אפילו אם הקרבן חסר (ביאור הגמ' קז, א לדעת ר' עקיבא; ר' יוחנן אליבא דר' שמעון, וכן דעת אבוב דשמואל ועולא בלישנא בתרא אליבא דר"ש; עולא בלישנא קמא אליבא דר"ש ור' יוסי); ויש אומרים שגם מוקטרי פנים שחסרו – פטור עליהם (ר' ישמעאל קז, א; האמוראים הנ"ל בדעת ר' יוסי, פרט לעולא בלישנא קמא). המשנה להלן קטב, לדעת הרמב"ם הולכת בשיטה השניה, ואם כן מסתבר לפסוק כמותה, ולדעת רש"י אין ראייה ממנה, אך גם לדעתו מסתבר שהלכה כשיטה זו (חסדי דוד, ובמשנה למלך הסתפק בזה). גם לדעה המחייבת מוקטרי פנים שחסרו – הרי זה דווקא בקרבנות שחסרון אינו פוסל אותם, כגון בשר עולה ואימורין, אבל במנחות וכדומה, שהחסרון פוסל אותם – הכל מודים שפטור עליהם בחוץ, כי אינם ראויים להתקבל בפנים (וכך נאמר במשנה להלן קטב, לפירוש רש"י ותוס').

מהם מוקטרי פנים שחסרו? דעת תוס', וכן נקטו האחרונים, שאם נחסרו מחמת הקטרה בפנים – הכל מודים שחייב עליהם בחוץ, והמחלוקת אינה אלא בנחסרו מחמת שחלק מהקרבן אבד, או הוקטר בחוץ. ודעת הראב"ד שהמחלוקת בהוקטרו בפנים ונחסרו מחמת כך (ויש שהגיהו בדבריו).

תמצית ההלכה לשיטת תוס' (בהנחה שהלכה כר' יוסי וכר' יוחנן): כשיש לפנינו אבר שלם – המקטיר כזית ממנו חייב. כשהאבר חסר – המקטיר ממנו פטור, אלא אם כן האבר נחסר מחמת הקטרה בפנים.

שיטת הרמב"ם – הרמב"ם פסק כדעה ש"שלם" הוא אבר שלם, ופטור זה קיים אף במוקטרי פנים (בהתאם לכלל שהלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש ור' יוסי נגד ר"ש). עם זאת, כתב גם שדי בשיעור כזית כדי להתחייב, ורבו דעות האחרונים בפירושו: דעתו כתוס', שדי בהקטרת כזית כל עוד הקרבן שלם בפניו (מל"מ); דעתו כרש"י, והחיוב על כזית נאמר במקרה מיוחד בו לא נאמר התנאי "שלם" (ליקוטי הלכות; קיימים פירושים נוספים בדעתו, ומקוצר היריעה לא הובאו כאן).

ובשר שאיננו חלק מאבר²⁵. יש אומרים ששיטת הרמב"ם כתוס', שאין צורך להקטיר את כל האבר אלא די בכזית ממנו, ובלבד שהאבר יהיה שלם בשעת ההקטרה, ולכן כתב בתחילה שדי בהקטרת כזית, ואין מחלוקת בינו לבין הראב"ד (משנה למלך; חסדי דוד; חק נתן, במסקנתו). לעומתם, בליקוטי הלכות סובר ששיטת הרמב"ם כרש"י, שכדי להתחייב צריך שיקטיר את כל האבר, אבל זה דווקא בקרבן שהיה מראשיתו בחוץ, ככתוב "ואל פתח אהל מועד לא הביאו", אבל אם היה תחילה בפנים וחלק ממנו הוקטר, או הושאר שם בשלמותו, ולא נחסר – חייב אפילו בכזית (הנפקא מינה בין הדעות לגבי קרבן שכולו בחוץ והעלה רק כזית ממנו, שלמשנה למלך חייב ולליקוטי הלכות פטור). לדעות נוספות עיין ב'ספר המפתח' במהדור' פרנקל.

קושי אחר ברמב"ם הוא במשפט: "העלה וחזר והעלה – חייב על כל אבר ואבר. זרק והעלה – חייב שתיים". בזרק והעלה מדובר אפילו בהעלם אחד, ואילו בהעלה וחזר והעלה מדובר, בפשטות, בשני העלמות, כפירוש רש"י (קח, א ד"ה העלה), וסתימת הרמב"ם תמוהה (משנה למלך עמ' שלט ד"ה עוד יש לדקדק). הרדב"ז כתב שכוונת הרמב"ם כרש"י, והשמיט את הדבר מרוב פשטותו. ברם, בעל 'מנחת יהודה' (קח, ב) מחדש שהדברים כפשוטם, ולדעת הרמב"ם קיימת גזרת הכתוב מיוחדת לחייב על כל העלאה והעלאה²⁶.

סיכום

שתי שאלות עיקריות נדונות בסוגיה: האחת, מהו קרבן "חסר" שאין חייבים על העלאתו בחוץ, והשניה, האם פטור זה נאמר גם במוקטרי פנים.

גדר קרבן "חסר" ודינו – שלוש דעות נאמרו בסוגיה בהגדרת קרבן "חסר": א. כשאין לפנינו בהמה שלמה (ריש לקיש אליבא דר' יוסי). ב. כשאין לפנינו אבר שלם (ריש לקיש אליבא דר' שמעון; ר' יוחנן אליבא דשתי הדעות). ג. כשאין כזית (עולא, לפירוש רש"י ותוס', והמשנה בקטב, לפירוש רש"י; ובאחרונים הוצעו פירושים אחרים למקורות אלה).

מחלוקת נוספת במפרשים בשאלה על מה נאמר התנאי שהקרבן יהיה שלם: דעת רש"י שאינו חייב אלא אם כן העלה בחוץ את כל הקרבן השלם, וכן במיוחס לר"ח. ודעת תוס' שדי בכך שהקרבן יהיה שלם בפניו, ואז חייב אפילו

הקטרה – לכל הדעות חייב בכזית. ושם טעם הדבר, שהקטרה שהחסירה את האבר מחשיבה אותו כשרוף לגמרי, כעין דברי המיוחס לר"ח הנ"ל הערה 5.

בפירוש הראב"ד לספרא הנ"ל הערה 19 משתמע כיוון אחר בהסברת דין "חסר", שהמחלוקת על מוקטרי פנים היא האם הם ראויים להתקבל בפנים, ואין שום נפק"מ בדרשה "על השלם הוא חייב" אלא אם כן החסרון פוסלו מלהתקבל בפנים. חידוש נוסף נראה משם, שמחלוקת ר"ש ור' יוסי הינה בין במוקטרי פנים ובין במוקטרי חוץ, ואולי הבין כך בדעת ר' יוחנן, ושבוה דעתו שונה משל עולא בלישנא בתרא.

25. כיצא בזה כתב בחמדת דניאל, שבהקטרת בשר בלא עצם גדר השלמות' הוא

בשיעור כזית, וכביאורו הנ"ל למשניות בדף קט.

26. אמנם בשיטה אינו מתחייב אפילו על בהמות שונות בהעלם אחד (הל' שגגות זב, א) אבל בנקודה זו ההעלאה חמורה יותר. לפי דרכו מסתבר לפרש שדברי ר"ש על החיוב בהעלאה אחר העלאה הם המשך למשפט "חומר בעליה מבשחיטה". כדעה זו משתמע גם בפירוש המשנה, שהדרשה "אותו" באה ללמד חיוב על כל חלק וחלק (אלא ששם כתב זאת בדעת ר"ש דווקא, ועיין בקרן אורה, שהתחבט בהבנת דבריו שם). במנחת יהודה מתרץ על פי דרכו גם את הסתירה ברמב"ם בין אבר לכזית: די בכזית כדי להתחייב, אבל לחילוק חטאות נדרש אבר שלם. לפי זה "העלה אבר חסר פטור" היינו פטור מחטאת נוספת, וזה דוחק.

במקדש והוצא ממנו ונחסר מחוץ למקדש – ספק אם חייבים על העלאתו בחוץ (על פי הגמ' קי,א). לעומת זאת לדעת רש"י ותוס' הספק שם נאמר רק על קרבן שהתורה קבעה לו שיעור, כגון מנחות, וכשנחסר פטורים עליו מפני שאינו ראוי להתקבל בפנים, ואין זה נוגע לפטור המיוחד של "חסר" בהעלאת חוץ.

במעלה אבר אחר אבר, שחייב שתיים, לא התבאר ברמב"ם שמדובר בשני העלמות. יש שפירשו שכוונתו לכך (רדב"ז), ויש שפירשו שלדעתו גורת הכתוב לחייב חטאת על כל אבר אפילו בהעלם אחד, בניגוד לשוחט כמה בהמות בחוץ, שחייב אחת בלבד (מנחת יהודה).

המקום בו נחסר הקרבן – על פי הרמב"ם, אם הקרבן היה

מערכה רפו. העלאה בחוץ על סלע ללא מזבח (קח,ב)

כמזבח³. הגמ' מסבירה כיצד ישיב כל תנא לראיית חברו: על הראיה מנח יש לומר ש"ההוא גובהה בעלמא", כלומר, שעשה מזבח לנחות ההקרבה ולא מפני שכך הדין בבמה. על הראיה ממנוח ישיב ר' יוסי, שהיתה זו הוראת שעה.

בגמ' להלן (קיט,א-ב) מובאת דעת ר"ש שבזמן שילה היה היתר במות, והגמ' מביאה ראיה לשיטתו ממנוח, ולדעה החולקת מסבירה הגמ' ש"הוראת שעה היתה", כמו כאן. אם כן, ר"ש כאן לשיטתו שם שקרבנו של מנוח היה כדין הרגיל, ואינו נזקק להוראת שעה⁴, ואילו ר' יוסי סובר כנראה שבזמן שילה היה איסור במות⁵, ועל כרחך היתה זו הוראת שעה.

הגמ' מביאה טעם נוסף לדברי ר"ש: "ואיבעית אימא היינו טעמא דר"ש, כדתניא ר"ש אומר: 'מזבח פתח אהל מועד' – ואין מזבח בבמה, לפיכך העלה על הסלע או על האבן חייב". זוהי ברייתא (ומקורה בספרא אחרי מות פרק ט,ז), ולפיכך יש לתמוה, מדוע הגמ' מביאה זאת כ"איבעית אימא" וכאפשרות נוספת, הרי כאן אומר ר"ש במפורש את טעמו, והיה לגמ' לסתור מכאן את דברי ר' יוחנן! על כך יש להשיב, שאין סתירה בין הדברים ושתי הראיות זקוקות זו לזו: קרבנו של מנוח לא נאמר בתורה, ואינו מקור לעצם הדין, אלא רק מהווה הוכחה לקיומו של הדין, ולפיכך זקוקים אנו למקור בתורה המלמד על כך⁶. ואפשר שלדעת ר' יוחנן ר"ש הסיק תחילה את הדין ממנוח, ולאחר מכן דקדק ומצא מקור לכך בתורה.

הראיה⁷, ורב הונא סובר להיפך.

4. קרן אורה. לכאורה בלאו הכי עלינו לומר שהיתה זו הוראת שעה, שהרי נאמר במנוח: "את גדי העזים ואת המנחה", והרי לר' שמעון אין מנחה בבמה, לדברי תוס' (קיז,ב ד"ה ר' שמעון ופסחים לח,ב ד"ה זאת אומרת). אכן, בקרן אורה (קיז,א) תמה על דבריהם מכאן, ואילו באור שמח (הל' קרבן פסח א,ג) כתב שהיתה זו מנחת נסכים, ובה סובר ר"ש שהיתה בבמה, ועיין להלן מערכה רצב.

5. המלבי"ם (אחרי מות אות קה) הוכיח זאת מברייתא דסדר עולם, שהיא מר' יוסי (יבמות פב,ב), אבל בנוסח לפנינו בסדר עולם לא מוזכר איסור במות בשילה (העיר על כך רטנר בסדר עולם פ"א הערה נב). ועיין משך חכמה ויקרא ד,ו, חיזוק נוסף לכך שר' יוסי סובר שהיה איסור במות.

6. כך משמע מלשון המיוחס לר"ח: "ור"ש מייית ראיה ממנוח... ור' יוסי סבר מנוח הוראת שעה היתה אבל כולי עלמא לא מקרי... אלא על מזבח בנוי, ור"ש סבר כדתניא...". בקרן אורה ובמרגליות הים הסבירו אחרת את היחס בין שני הטעמים: לפי ברייתא אחרת להלן קיט,א אף ר"ש סובר שהיה איסור במות בזמן שילה, ותרי תנאי אליבא דר"ש, ושני הטעמים כאן חלוקים בשאלה זו.

העלאת קרבן לה' במקדש אינה נעשית אלא על מזבח. לעומת זאת, באיסור העלאת קרבן מחוץ למקדש מצינו מחלוקת תנאים, האם נאמר דווקא בהעלאה במזבח או גם בלא מזבח. הדבר ברור שבהעלאת קרבן בכל דרך שהיא יש 'איסור עשה', משום המצוה "והביאום לה' אל פתח אהל מועד" (ויקרא יז,ה), אך השאלה היא מהו אופן ההעלאה שיש בו חיוב כרת במזיד וחטאת בשוגג.

יש לברר את שורשי מחלוקת התנאים והשלכותיה, מהו המבנה שנדרש לאיסור העלאה על פי כל דעה, ומהו פסק ההלכה.

מחלוקת התנאים ומקורותיה

במשנה (קח,א) נחלקו תנאים בחיובו של המעלה קרבן מחוץ למקדש, כאשר לא בנה מזבח אלא העלהו על גבי אבן או סלע: "ואינו חייב עד שיעלה לראש המזבח. ר' שמעון¹ אומר: אפילו העלה על הסלע או על האבן חייב". בגמ' מבואר ש'תנא קמא' הוא ר' יוסי ("מאי טעמא דר' יוסי"), כלומר, שזהו המשך למשפט של ר' יוסי לפני כן במשנה, על העלאה אחר העלאה, וכן מבואר בתוספתא (זבחים יב,א) ובספרא².

בגמ' מביא רב הונא מקור לדעת ר' יוסי מקרבנו של נח, עליו נאמר: "ויבן נח מזבח לה'" (בראשית ח,כ). ר' יוחנן מביא מקור נגדי לדעת ר"ש מן הכתוב בקרבנו של מנוח: "ויעל על הצור" (שופטים יג,ט), סלע גרידא שלא נבנה

1. נוסח אחר במשנה: ר' ישמעאל (עיין בשינויי נוסחאות במשניות עם ע"א פירושם), וכן גרס הר"י קורקוס (מע"ק יט,א), ועיין ברכת הזבח, שדחה גרסה זו.

2. עניין זה מופיע בספרא פעמיים: הראשונה באחרי מות פרק ט,ז, על הפסוק "וזרק הכהן... על מזבח ה' פתח אהל מועד", והדיוק שאין מזבח בבמה. בנוסח הדפוסים שמות החולקים שם הם ר' מאיר (העומד בשיטת ר"ש כאן) לעומת ר' ישמעאל (בשיטת ר' יוסי כאן, היפך הנוסח הנ"ל הערה 1, לפיו ר' ישמעאל הוא המחייב בהעלאה על הסלע). אולם בכת"י רומי המדויק הנוסח שם ר"ש ור' יוסי, וכן גרסת רבנו הלל שם. פעם נוספת מופיע העניין באחרי מות פרק י"א, ושם הובאה דרשת ר' יוסי "ונכרת האיש ההוא – אחד ולא שניים", ואגב מחלוקתם בעניין שניים שהעלו הובאו שאר מחלוקותיהם במשנתנו (ובמלבי"ם שם אות קה נדחק בזה).

בכסף משנה משמע שהבין שהדעה הראשונה במשנתנו היא סתם משנה (הל' מע"ק יט,א): "ופסק כתנא קמא". שם הל' ה': "דמוקי למתניתין כיחידאה", והעיר עליו בזבחי אפרים (קי,א).

3. בשפת אמת (קי,א) מבאר, שרב הונא ור' יוחנן חלוקים בשאלה מהי הדעה הפשוטה יותר ומי זקוק להוכיח את שיטתו: ר' יוחנן נוקט שהסברה הפשוטה היא שבמה צריכה להדמות למקדש, ולכן לדעתו ר' שמעון הוא "המוציא מחברו עליו